

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

В. Д. Усатий – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Роль народного слова у вихованні дошкільників

Народна освіта є однією з найзагадковіших оригінальних чинників, що створює передумови добробуту й розвитку народу, формує його культуру.

Народу, байдужого до материнської мови, не існує. Ось чому саме навчання і виховання народною мовою, об'єднує народ у націю. Сьогодні можемо з впевненістю говорити про те, наскільки всебічно використовується народна дидактика з метою формування гідної моральної особистості.

Рідна мова виступає частиною культури, вони взаємопов'язані. Духовна культура формується засобами національної мови. Мова ж є «акумулятором, інтегратором культури»[3, с. 7]. Поряд з цим, рідне слово формує національні традиції, психологію, характер, свідомість, ментальність тощо.

Так, позначаючи дозвілля дитини загальним терміном «гра», Ян Амос Коменський вимагає, щоб у процесі гри розвивалися розумові, фізичні здібності, розширювався культурно-громадський кругозір, формувалися емоції та зацікавленість дітей, тільки так, пише автор, буде здійснюватись або розвиток здоров'я, або звеселяння духу, або розвиватимуться життєві функції.

Цю думку далі розвинув К. Д. Ушинський, він стверджував, що у грі розвивається любов і жадоба розумової праці, а їх почерговість розглядається як приємне і корисне, в цьому випадку корисному надається перевага. Особливо застерігає педагог від звички «вбивати» час, коли ж людина «залишається без

роботи в руках, без думки в голові», саме « в ці хвилини псується голова, серце і моральність»[5, с. 123].

Коли ж в Україні заборонялися україномовні школи, К. Д. Ушинський переконує в тому, що мова й духовне життя нероздільні. «Мова народу – кращий, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії» [5, с. 123]. Автор переконаний, що в мові одухотворяється народ; «в ній вміщається творчою силою народного духу в думку, в картину й звук небо вітчизни, її повітря, фізичні явища, клімат, поле, гори, долини, її ліси й ріки, бурі й грози – весь той глибокий, повний думки й почуття, голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини до її іноді суворої батьківщини, який відбувається так виразно в рідній пісні, в рідних мелодіях, в устах народних поетів [5, с. 123].

«Іще й до року помітно, як хто глядить за дітьми своїми і що з них буде: чи гаразд, чи ні ...» [1, с. 184]. Отже, вже в перші місяці життя дитини зрозуміло, наскільки серйозно потрібно ставитися до виховання дитини. Тим паче зараз, коли так активно обговорюється питання про формування дитини ще в доутробний період. Зазвичай ми знаємо про вплив колискових, про роль говоріння з дитиною в перші місяці життя, яке поступово перетворюється на дбаннями дитини, а згодом і всієї сім'ї, в процесі якого здійснюється довготривале єднання поколінь, взаємозв'язок батьків і дітей. Якщо вслухатися в колискові пісні, то стає зрозумілим, що вони засобом рідного слова формують спокій, врівноваженість, висловлюють мрії батьків бачити своє дитя моральним, чистим, працьовитим, розумним тощо. Від батьків чи старших у сім'ї діти отримують знання про життя, логічні, граматичні тонкощі мови, знання з філософії, народної математики, астрономії, метеорології, геометрії, велику кількість думок, поглядів на життя, художні образи, завчають напам'ять оповіді, пісні, легенди тощо.

Не потребує переконань чи доказів та думка, що за перші роки життя дитина опановує рідну мову, а протягом подальшого здійснюється вдосконалення

її, особливо культури мови та мовлення, засвоюється загальна культура. Отже, мова формується поступово» [4, с. 245]. Перші слова дитина промовляє з 8-місячного віку чи до другого року життя. Прислухаючись до мовлення оточуючих, в першу чергу до мовлення батьків, дитина поступово виділяє його з-поміж іншого, визначаючи його взірцем. Дитина переймає звуко-буквенуособливість, структуру словосполучень, лексичне багатство й це прагне відтворити.

За психологічними особливостями цього віку дитина спроможна досягнути полегшені моделі слів: леле, моня, киця, кока, гам, цяця тощо, які з часом удосконалюються звуконаслідувальними словами: бух, ням, люлі, кар тощо.

Найвідповідальнішим у плані засвоєння мови є третій рік життя, коли поступово здійснюється перехід від «дитячої» мови до мови «дорослих». З'являються невеличкі речення, пов'язані найчастіше з життєвою потребою: «Хочу каші», «Оля їде на машині» тощо. Дитина поступово включається в колективну гру, заучуючи потішки, лічилки, колисанки, заклички, прислів'я. Такі тексти легкі для запам'ятовування і наслідування, вони вводять малюків у серйозний світ життя, але разом з тим захоплюють світом національних цінностей, звичаїв, традицій. Традиційно для розвитку пам'яті, дрібної моторики використовується гра «Кра-кра», пізніше «Подояночка», участь у циклічних святах Різдва, Нового року, Великодня, коли малюки прагнуть вивчити колядки, щедрівки, привчають брати участь у грі «Кривого танцю» тощо.

У народній скарбничці чи й у збірниках народної творчості можна віднайти тексти, що супроводжують дітей у виробленні бажання говорити, ходити, вмиватися, слухати, розуміти, запам'ятовувати тощо, внаслідок чого збагачується словниковий запас, формується зв'язне мовлення, розвивається пам'ять та інше.

«Імовірно, властивість, яку згодом назвуть лінощами, може з'явитися рано, на другому-третьому році життя» [1, с. 186]. Третій рік – є періодом засвоєння діалогічного мовлення. Для цього існує цілий ряд ігор, забавлянок, потішок, наприклад «Киця-Мура», «Дощик», «Схованки» тощо.

Поступово дитина заучує народні пісні, вірші, казки, в процесі чого формується уявлення про світ, життя, світобачення, національна самосвідомість, духовність.

Батьки й вихователі у спілкуванні з дітьми дошкільного віку використовують усі види народної творчості, серед яких слід назвати прислів'я, приказки, дражнили, промовки, афоризми з подальшими їх трактуванням, щоб, крім запам'ятовування, малюки розуміли їх зміст, а пізніше вдало могли б застосовувати у своєму мовленні. Зазвичай це здійснюється у 3-6 річному віці, коли засвоюється художні стилі української мови. Цьому сприяє подальше заглиблення у розуміння і усвідомлення жанрового багатства, змістової, моральної і виховної суті усної народної творчості. В таких творах розкривається прагнення людей до майбутнього щасливого життя:

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику ...
Винесу на дуба,
Покличу голуба ...
Дубочок схитнувся,
А дощик линувся –
Цебром, відром, дійничкою
Над нашою пашничкою[2, с. 290].

Виховати працьовиту людину, чесну, гарну собою чи висміяти якісь риси характеру допомагають вірші-примовки чи заклички:

Коля колючий
Кішку замучив
А з котом боровся,
Сам уколівся;

Іван – барабан
Сів на диван,
Ноги закинув,
Губи наслинив;

Гриць миші злякався,
В кропиву сховався,
Бороною вкрився,

Петька, Петя, Петушок
З'їв макітру галушок

Щоб не пожалився;

[2, с. 290]

Чималу допомогу для розвитку й удосконалення мовлення надають звуконаслідування, які розвивають пам'ять, привчають гарно висловлювати думки, формують чіткість мовлення:

Клем – бом – клем! Савка вмер.

Прийшов піп – Савка втік.

Прийшла попадя – Савки нема.

Багатий ґрунт для роздумів, формування особистості мають народні казки. Ці твори з їх багатою лексикою, художніми образами, змістовою досконалістю не тільки навчають, виховують, а й формують моральність і духовність дитини.

Отже, починаючи з перших хвилин життя дитина в середовищі людей, проходить формування її як члена суспільства, навчання як особистості. Народна дидактика навчає дитину різним наукам, потрібним їй у житті. Основну ж роль відведено рідній мові, що удосконалюється постійно. Перейшовши з перших мовних вправ, типу: та-та, ма-ма, ба-ба, ді-ді, дитина бере участь у забавках «Сорока-ворона», лічилках, передаючи імітоване мовлення дорослих. Протягом перших місяців життя дитина вже може себе забавляти, мугикаючи пісні, крекчучи тощо. Старша дитина старається вимовити деякі прості слова, слухаючи когось з дорослих, хто частіше з нею спілкується. Може, ще не усвідомлено промовляти «цяця», «киця», «ки-ки» (пити), «дай-дай», «на чи ня». З віком діти починають імітувати доросле життя, у грі показуючи, чим займаються батьки, яка робота найчастіше проходить перед ними чи що незвичайне припало їм до душі. Для розвитку пам'яті, формування дитини як особистості велике значення мають різні пісеньки, дражнили, іграшки, лічилки чи й казки за початком, який запам'ятовувався, або грою, що сподобалася, вразила. Так поступово дитина переходить до засвоєння дорослої мови, що складається з лексичного багатства, фонетичної досконалості і, нарешті, граматико-стилістичної вправності й синтаксичної виразності. Чимало зусиль потребує робота з дітьми, у яких наявні фонетичні огріхи: «риба-либа», «рак-лак» чи «вовна-ловна». Значну роль у

вихованні духовності відведено дитячому фольклору, який, на жаль, у ХХІ столітті використовується мало, бо його замінюють не рухливі розвивально-навчальні ігри, а сидіння біля телевізора, комп'ютера з його Інтернетом.

Отже, мова виступає найкращим, найдосконалішим вихователем народу, хай він поки що не приймає самостійних рішень. В ній відображається духовне життя, є найкращим зразком батьківщини і Батьківщини, засобами якої пізнається особистість, з'ясовується родинні коріння, формується здоровий дух, розвиваються знання, уміння й навички.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь. – 253 с.
2. Дитячі пісні та речитативи / упорядник Г. В. Довженко, К. М. Луганська. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 290.
3. Потебня О. Естетика і поетика слова. – К.: 1985. – С. 7.
4. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К. 1985. – С. 245.
5. Ушинський К. Д. Рідне слово // вибрані твори у 2 т. – К.: – 1983. – Т. 1. – С. 123.